

улучшению физического, психологического и социального здоровья населения, профилактики детской безнадзорности.

УДК 37.013.42

Т.В. Кравченко

ЦІННІСНІ ПІДХОДИ ДО ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ: СТЕРЕОТИПИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ

У статті розглянуто сучасні тенденції шлюбно-сімейних стосунків. Проаналізовано та висвітлено основні суспільні шаблони, що певною мірою заважають гармонійному існуванню сім'ї.

In the article is considered the problem of modern tendencies of the marriage relations. The author is analyzed and covered general social patterns, which can prevent to the matrimony's harmonious existence.

Еволюційний шлях розвитку суспільства змінив до невпізнання всі галузі життєдіяльності людини: науку, техніку, культуру, мистецтво, правила міжособистісних взаємин тощо. Не лишився осторонь цих перетворень й інститут сім'ї. На сьогодні ми є свідками того, що поряд з традиційною моделлю сім'ї під впливом урбанізації та нуклеаризації виникають нові альтернативні варіанти шлюбно-сімейних стосунків.

Динаміка розвитку шлюбно-сімейних стосунків, трансформація норм та стереотипів сімейної поведінки викликають активний дослідницький інтерес з боку вітчизняних науковців (Т. Говорун, В. Кравець, В. Федяєва та ін.).

У даній публікації ми ставимо за мету розглянути вплив дошлюбних стосунків на подальше сімейне життя, спростувати певні стереотипні підходи до таких проблем як важливість шлюбу для жінки, привабливість егалітарної моделі сім'ї, подружня зрада.

У формуванні подружньої пари виділяють два етапи: дошлюбний (до прийняття рішення про взяття шлюбу) й предшлюбний (до укладання шлюбного союзу). Період спілкування молодих людей до офіційної реєстрації стосунків на перший погляд не має великого значення для сімейного життя. Проте виділення функцій дошлюбного спілкування свідчить про першочергову важливість даного етапу для майбутнього подружжя. *По-перше*, відбувається накопичення спільних вражень та переживань, створюється емоційний потенціал подальшого сімейного життя, що допоможе найбільш ефективно адаптуватися до нових ролей. *По-друге*, чоловік та жінка більш глибоко пізнають один одного, паралельно перевіряючи прийняте рішення про можливість сімейного життя. *По-третє*, протягом даного періоду складається проєкція сімейного життя, але, на жаль, цей момент або лишається поза увагою молодят, або не усвідомлюється ними [3: 34].

На думку російських учених (Т. Андреева, А. Антонов, Є. Силяєва та ін.), джерелом труднощів сімейного життя можуть стати особливості вибору партнера, характер дошлюбного й предшлюбного залицяння, прийняття рішення про укладання шлюбу. Таким чином, сукупність дошлюбних факторів, що спонукали молодих людей створити сімейний союз, суттєво впливає на успішність подружньої адаптації у перші роки спільного життя, на міцність шлюбу або ймовірність розлучення [3: 30].

Серед важливих дошлюбних факторів можемо назвати:

- місце й ситуація знайомства;
- перше враження про партнера (позитивне, негативне, амбівалентне, індіферентне);
- соціально-демографічна характеристика молодят;
- тривалість періоду залицяння;

- ініціатор шлюбної пропозиції (чоловік, жінка, батьки, інші);
- вік майбутньої пари;
- батьки та їх ставлення до шлюбу своїх дітей;
- динамічні й характерологічні особливості подружжя;
- стосунків в сім'ї з братами і сестрами

Емпірично встановлено, що на шлюбні стосунки позитивно впливають: знайомство на роботі або в навчальному закладі; позитивне перше враження один про одного; період залицяння рік-півтори; ініціатива шлюбної пропозиції з боку чоловіка; супровід реєстрації шлюбу весільним святом [3: 31].

Найбільше значення у дошлюбному спілкуванні безперечно має мотивація укладання шлюбу. Досить часто прийняття рішення про одруження має полімотивований характер, серед основних мотивів можна виділити такі: кохання, обов'язок, духовна близькість, матеріальний розрахунок та ін.

Слід відзначити, що до середини ХХ ст. вимоги до індивідуальних особливостей партнера були мінімальні: спорідненість соціально-економічного стану, етнічних та релігійних характеристик, також враховувалась репутація сім'ї обранця/обраниці. Сьогодні ситуація кардинально змінилася: молоді люди шукають „принца” („принцесу”), віддаючи перевагу особистісним якостям перед соціально-економічними характеристиками. Так, проведене Т. Андреевою дослідження образу майбутнього чоловіка серед студенток університетів показало, що значна частина дівчат очікує від свого обранця „повного набору всіх теоретично можливих якостей людини – від краси, розуму, сильної волі й чудового характеру до фінансової забезпеченості. При цьому багато вимог виражено досить категорично, їх основний зміст – щоб мої інтереси ставив у центр свого життя” [1: 60]. Неважко здогадатися, що такі нереально завищені очікування та надмірний егоцентризм призводять до розпаду сімей та руйнації особистого щастя.

Оперуючи поняттям „шлюб”, „шлюбні стосунки” вважаємо за потрібне дати визначення вказаної дефініції. Так, у Сімейному праві України, шлюб визначається як „вільний союз рівноправних чоловіка та жінки, що спрямований на створення сім'ї... і породжує взаємні права та обов'язки подружжя” [4: 146]. Разом з цим, на момент укладання шлюбу чоловік та жінка мають досягти шлюбного віку. В Україні такий вік для чоловіка становить 18 років, для жінки – 17, в окремих випадках, за рішенням суду, право на шлюб може бути надано особі по досягненню 14 років [4: 149]. Установлення вікової межі для бажаючих одружитися дає змогу особі досягти певного рівня фізичної та психічної зрілості для забезпечення здорових нащадків.

На сьогодні досить розповсюдженим явищем є так званий „громадянський шлюб”, коли молоді люди фактично проживають разом не реєструючи свої стосунки в органах РАГСу. Слід зазначити, що таке трактування поняття „громадянський шлюб” є термінологічно невірним, оскільки за чинним законодавством громадянським визнається шлюб „укладений в органах РАГСу і відрізняється від церковного шлюбу, який є приватною справою подружжя” [4: 148].

На нашу думку, лібералізація моральних норм щодо сексуальних стосунків та високий рівень науково-технічного прогресу призвели до збільшення кількості фактичних шлюбів. Так, за даними російської дослідниці проблем сім'ї Т. Андреевої, від 5 до 8 % молоді перебувають у фактичному незареєстрованому шлюбі, найбільша активність припадає на 23 роки (7,8 %), до тридцяти років їх кількість зменшується, а кількість законних шлюбів збільшується майже вдвічі [1: 73]. Водночас спрощена процедура розлучення нівелювала поняття „святості шлюбу” серед значної частини молоді. Вступаючи у сексуальні стосунки, створюючи фактичний шлюб сучасна молода людина перш за все прагне задовольнити власні гедоністичні потреби, відчутти кохання, повагу та турботу. Але згодом виявляється, що спільне життя – це не лише щоденне свято кохання, а й монотонні будні. На думку відомого російського соціолога А. Антонова, поширення незареєстрованих стосунків негативно позначається на інституті сім'ї: „зростання випадків відмови від офіційної реєстрації

шлюбу... свідчить про поглиблення кризи сім'ї, про деградацію цінностей фамілізму, ціною яких є загострення суспільного неблагополуччя, збільшення девіантних форм суспільної поведінки” [5: 291]. За переконанням ученого, сама можливість спільного життя без легітимізації шлюбних стосунків підриває у свідомості людей цінність законного шлюбу та сім'ї як соціальних інституцій. На думку російських дослідників (Т. Андреева, Л. Шнейдер), люди, схильні до незареєстрованих шлюбів характеризуються більш ліберальними поглядами, низькою релігійністю, високим ступенем андрогінії, низькими шкільними успіхами в період дитинства та підліткового віку, меншою соціальною успішністю та ін. [1; 78].

В українському суспільстві традиційно вважається, що одинока жінка – нещасна та нетипова істота. Тому громадська думка активно формувала і формує суспільний стереотип: щаслива жінка – заміжня жінка. В свою чергу така орієнтація виробляє у дівчат цінність вступу у шлюб задля ствердження своєї значущості й самодостатності. Емпіричні дані, отримані дослідниками сімейних стосунків, повністю спростовують усталений стереотип. Так, у дослідженнях Т. Андреевої, В. Дружиніна автори стверджують, що шлюб перша за все необхідний для чоловіка. У самотнього чоловіка погіршується харчування, відсутнє регулярне статеве життя, він частіше хворіє, легше піддається негативному впливу стресів, як наслідок – зменшується якість та тривалість життя. У той час, як у шлюбі чоловік емоційно більш врівноважений, впевнений у майбутньому, менш вразливий для серцево-судинних захворювань, в нього відпадає потреба постійного пошуку сексуального партнера та ін.

А що ж відбувається з жінкою в аналогічних умовах? Виявляється, що заміжня жінка більше піддається стресам, не може самореалізуватися повною мірою, менше задоволена своїм соціальним статусом, їй не вистачає часу на себе, оскільки вона постійно стурбована проблемами догляду за чоловіком та дітьми. І навпаки, в самотньої жінки збільшується соціальний статус, вона досягає значних успіхів на виробництві, емоційний стан більш спокійний, покращується зовнішній вигляд, збільшується загальна тривалість життя. Ми в жодному разі не агітуємо обирати самотній стиль життя, адже людина – істота суспільна і може повноцінно жити лише відчуваючи себе потрібною та коханою.

Слід зазначити, що для сучасного суспільства взагалі характерною стає тенденція до збільшення людей, бажаючих вести самотній образ життя. За переконанням Т. Андреевої, „жити одному – історично новий феномен” [1: 69]. Значною мірою цьому сприяють економічні умови, можливість комфортного існування завдяки розвиненій інфраструктурі. Також важливу роль відіграє тенденція до переваги індивідуалістичних цінностей над колективістичними, прагнення до індивідуального успіху, збільшення споживацьких бажань. Зазначимо, що такі тенденції ведуть до поглиблення кризових процесів інституту сім'ї.

Одним з важливих факторів успішного функціонування шлюбу виступає проблема розподілу влади – сімейного лідерства. В сучасній науковій літературі найбільш поширеним є така типологія сімейного лідерства:

- традиційна сім'я (патріархальний стиль – чоловік-лідер, дружина-послідовник);
- нетрадиційна (матріархальний стиль – дружина-лідер, чоловік-послідовник);
- егалітарна (біархатний стиль – і чоловік, і дружина водночас є лідерами) [2: 314].

Дослідники проблеми сімейного лідерства (Т. Андреева, Т. Бендас, В. Дружинін та ін.) одностайно підкреслюють більший рівень стабільності й відповідальності у сім'ях з традиційним типом лідерства. Водночас можливості сучасної жінки заробляти кошти, в деяких випадках значно більше за чоловіка, призводять до перерозподілу влади в сім'ї, що в цілому негативно позначається на емоційному стані подружжя.

Сьогодні спостерігаємо той факт, що молоді люди у своїх дошлюбних очікуваннях часто змішують елементи патріархальної та егалітарної сім'ї. Так, за даними соціологічних опитувань, 17, 6 % чоловіків орієнтуються на псевдопатріархальну модель, коли головою сім'ї є чоловік, проте він не несе відповідальності за матеріальне забезпечення. Жінки, на відміну від чоловіків, підтримують псевдоегалітарну модель (28,4 %), в якій побутові

проблеми рівноправно поділялися б між подружжям, водночас чоловік обов'язково має утримувати сім'ю [1: 108]. На нашу думку, обираючи стиль сімейного лідерства, важливим є погоджена думка подружжя про можливий і бажаний ступінь зайнятості дружини професійною діяльністю та хатніми обов'язками.

Одним із суттєвих факторів ризику існування шлюбу, на нашу думку, виступає подружня зрада. Вона може бути реальною чи міфічною, сексуальною чи психологічною. У будь-якому разі така ситуація викликає у партнера сильні емоційні реакції. До останнього часу вважалось, що найбільше страждать подружня зрада завдавала жінці. Проте останні дослідження американських психологів (В. Абрахам, Р.Креймер) спростовують цей усталений стереотип. У низці власних досліджень зазначені вчені довели, що жінка переважно відчуває стрес, коли її чоловік має глибокий емоційний зв'язок з іншою жінкою. Чоловіки ж найбільше страждають від фізичної зради з боку дружини. Після зради в чоловіків протягом певного часу зникало бажання підтримувати власну фізичну привабливість, а жінки втрачали інтерес до роботи [2: 303]. Ці дані свідчать про серйозні емоційні хвилювання від подружньої зради – і в чоловіків, і в жінок. Водночас, при однаковій силі реакції, існує певна відмінність у характері переживань. Так, чоловік, закохавшись в іншу жінку, не маючи з нею сексуальних стосунків, може вважати себе „чистим” перед власною дружиною і не розуміти природи її страждань. І навпаки, зрадивши чоловіка з випадковим партнером, жінка може ставитись до цього, як до несуттєвої події і не розуміти, чому це викликає сильну емоційну реакцію в чоловіка.

Ми розглянули деякі аспекти подружніх стосунків, не враховуючи дітей. Слід зазначити, що поява дитини в сім'ї висуває перед чоловіком та дружиною нові завдання, разом вони мають виконувати ролі батьків, і саме тут формується новий тип стосунків – між батьками та дітьми. Народження дитини – новий складний екзамен для подружжя, адже за словами педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського: „Дитина – дзеркало сім'ї; як у краплині води віддзеркалюється сонце, так у дітях віддзеркалюється моральна чистота матері й батька” [6: 26].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Т. В. Психология семьи: Учеб. пособие / Т. В. Андреева. – СПб. : Речь, 2007 – 384 с.
2. Бендас Т. В. Гендерная психология: Учеб. пособие / Т. В. Бендас. – СПб. : Питер, 2005. – 431 с.
3. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / Под ред. Е. Г. Силаевой. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 192 с.
4. Семейное право Украины / Под ред. Ю. С. Червонного. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 520 с.
5. Социология семьи / Под ред. проф. А. И. Антонова. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 640 с.
6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / Сухомлинский В. А. – Мн. : Нар. асвета, 1982. – 288 с.

УДК 37.013.42

А.В. Лопухівська

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розкривається проблема соціального становлення учнів сільської школи в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. Розглянуто питання соціалізації учнів, що охоплює процес залучення їх до моральних цінностей. З'ясовано завдання вчителя в організації навчально-виховного процесу, що сприяють самореалізації і самовизначенню особистості.